

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
РАДА БОТАНІЧНИХ САДІВ ТА ДЕНДРОПАРКІВ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКЕ БОТАНІЧНЕ ТОВАРИСТВО
НАЦІОНАЛЬНИЙ БОТАНІЧНИЙ САД ім. М.М.ГРИШКА

ІНТРОДУКЦІЯ РОСЛИН, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗБАГАЧЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ В БОТАНІЧНИХ САДАХ І ДЕНДРОПАРКАХ

Матеріали міжнародної наукової конференції присвяченої
75-річчю заснування Національного ботанічного саду
ім. М.М.Гришка НАН України

15–17 вересня 2010 р.

УДК 631.529:502.75:712.253
ББК П13/П27
173

ІНТРОДУКЦІЯ РОСЛИН, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗБАГАЧЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ В БОТАНІЧНИХ САДАХ І ДЕНДРОПАРКАХ: Матеріали міжнародної наукової конференції присвяченої 75-річчю заснування Національного ботанічного саду ім. М.М.Гришка НАН України, 15-17 вересня 2010 р. – Київ: Фітосоціоцентр, 2010. – 632 с.

Висвітлюються актуальні проблеми інтродукції, збереження та збагачення біорізноманіття в ботанічних садах і дендропарках. Наведені результати досліджень з питань збереження та збагачення біорізноманіття рослин, біології та екології інтродуцентів, селекційно-генетичних та фізіолого-біохімічних аспектів інтродукції, біологічних основ використання декоративних рослин в ландшафтному будівництві, біотехнології рослин.

Для науковців, викладачів, фахівців зеленого будівництва, ботаніків, екологів, інтродукторів, аспірантів та студентів.

Відповідальний редактор: доктор біологічних наук Н.В.Заїменко

Редакційна колегія: М.Б.Гапоненко, Ю.В.Буйдін, А.М.Гнатюк, Д.Б. Рахметов

Затверджено до друку Вченою радою
Національного ботанічного саду ім. М.М.Гришка
(протокол № 15 від 08 липня 2010 р.)

Відповідальність за точність та достовірність матеріалів, викладених у публікаціях, несуть автори.

ISBN 978-966-306-147-6

© Національний ботанічний сад ім. М.М.Гришка, 2010
© Український фітосоціологічний центр, 2010

SOUTHERN CARPATHIANS – THE CENTRE OF RELICT FLORA AND VEGETATION: THE RESULTS OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC EXPEDITION «META-TRIP» IN SPRING 2009

The results of international scientific expedition in Southern Carpathians in spring 2009 have been presented. The characteristic of plant cover of the investigated areas has been given.

Котов А.А.

Центральный ботанический сад НАН Беларуси, Республика Беларусь,
г. Минск, ул. Сурганова, 2в, e-mail: kotovkaa@inbox.ru

ВИДЫ РОДА *TILIA L.* ЕВРОПЕЙСКОГО И СРЕДНЕАЗИАТСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В ЦБС НАН БЕЛАРУСИ

Ботанические сады являются источниками хозяйственно полезных растений из всего разнообразия мировой флоры. При озеленении городов и промышленных центров с их сложной экологической обстановкой предъявляются высокие требования к ассортименту устойчивых древесных растений. Роль интродуцированных растений в оптимизации окружающей среды особенно велика в связи с ограниченностью и сравнительной бедностью местных растительных ресурсов. [1].

Центральным ботаническим садом НАН Беларуси накоплен богатейший опыт по сохранению флоры республики и привлечению видов древесных растений из других флористических областей земного шара.

Объектами исследований являлись коллекционные посадки липы (*Tilia L.*) в секторах Европы, Крыма и Кавказа дендрария ЦБС НАН Беларуси.

Таксационные показатели насаждений выполнены по методу В. С. Мирошникова [2].

Цель работы – изучить состояние видов рода *Tilia L.* в ЦБС НАН Беларуси, дать оценку перспективности их использования в зеленом строительстве.

Полученные результаты приведены в таблице.

Таблица
Европейские и среднеазиатские виды липы в ЦБС НАН Беларуси (2009 г.)

Вид	Естественный ареал	Откуда и когда получен исходный материал	Год посадки	Количество экземпляров	Возраст, лет	Высота, м		Диаметр, см	
						средняя	максимальная	средняя	максимальная
Липа мелколистная или сердцевидная (<i>T. cordata Mill.</i>)	Европа, Крым, Кавказ, Урал, Зап. Сибирь	Вильнюс, 1940	1951	1	30	13,0		37,7	
				1	69	20,0		71,0	
Липа длинночерешковая (<i>T. petiolaris DC.</i>)	Западная Украина, Молдавия, юго-восток Западной Европы, Мал. Азия	Копенгаген, 1952	1965	1	18	10,6		16,0	
				1	57	16,2		55,0	
Липа крупнолистная (<i>T. platyphyllos Scop.</i>)	Евр. часть. СНГ, Зап. Европа	Горки, БСХА, 1936	1941	5	34	-	14,3	-	34,2
				3	73	18,0	19,0	32,0	36,0
Липа войлочная (<i>T. tomentosa Moench.</i>)	Западная Украина, Молдавия, юго-восток Западной Европы	Чехословакия, 1937	1941	2	33	15,0		39,0	
				2	72	18,6		52,0	
Липа европейская (<i>T. europaea L.</i>)	Евр. часть. СНГ, Зап. Европа	Болгария, 1964	1975	3	6	-		-	
				3	55	18,6	19,2	33,4	38,0
Липа европейская разрезнолистная (<i>T. europaea "Laciniata"</i>)	Евр. часть. СНГ, Зап. Европа	неизвестно	-	1	20	7,0		12,0	
				4	59	14,2	16,2	32,5	40,0

Липа европейская бледная (<i>T. europaea</i> "pallid" Reichendb)	Евр. часть. СНГ, Зап. Европа	Курник, 1957	1963	1	12	0,75	-	
				1	51	7,2	37,0	
Липа европейская виноградолистная (<i>T. europaea</i> "Vitifolia")	Евр. часть. СНГ, Зап. Европа	Окресности Минска, 1930	-	3	40	19,0	-	26,7
				Выпала из коллекции				

Род *Tilia* L. насчитывает около 45 таксонов. В коллекции ЦБС НАН Беларуси он представлен двадцатью видами, двумя гибридами и четырьмя декоративными формами (табл.). Флора Крыма, Кавказа и Европы представлена пятью видами: *T. cordata* Mill., *T. platyphyllos* Scop., *T. europaea* L., *T. tomentosa* Moench, *T. petiolaris* DC; и 3 формами: *T. europaea* "Laciniata", *T. europaea* 'Pallidus' Reichendb, *T. platyphyllos* 'Vitifolia' (Host) Simonk [3, 4].

Начало формирования коллекции относится к 1934 году, когда были получены первые семена *T. flaccida* Host. Основным способом привлечения таксонов являлся делектусный обмен. Он остается ведущим и в настоящее время.

В довоенные годы были получены из различных интродукционных центров семена липы мелколистной, крупнолистной, войлочной и липы европейской виноградолистной. Липа мелколистная (*T. cordata* Mill.) - местный вид, широко применяемый в озеленении населенных пунктов. В коллекции есть образец, выращенный из семян полученных из Вильнюса в 1940 году. В 1970 году произрастало одно растение в возрасте 30 лет, максимальная высота 13,0 м, максимальный диаметр 37,7 м.

На сегодняшний день высота его 20,0 м, диаметр 71,0 см. Семена липы крупнолистной (*T. platyphyllos* Scop.) были получены из Белорусской сельскохозяйственной академии (Горки) в 1936 году. В 1970 году произрастало 5 растений в возрасте 34 лет, максимальная высота 14,3 м, максимальный диаметр 34,2 м. В 2009 году осталось 3 растения, максимальной высотой 19,0 м, диаметром 36,0 см, средней высотой 18,0 м, диаметром 32,0 см. Семена липа войлочной (*T. tomentosa* Moench) были получены из Чехословакии в 1937 году. В 1970 году произрастало 2 растения в возрасте 33 лет, максимальная высота 15,0 м, максимальный диаметр 39,0 м. По данным 2009 года средняя высота 18,6 м, диаметр 52,0 см.

Липа европейская виноградолистная (*T. platyphyllos* 'Vitifolia' (Host) Simonk.) была найдена в окрестностях Минска и пересажена в сад в 1930 году. В 1970 году произрастало 3 растения, максимальная высота 19,0 м, максимальный диаметр 26,7 м.

В послевоенные годы получены липа длинночерешковая, европейская и европейская бледная. Семена липы длинночерешковой (*T. petiolaris* DC) были получены из Копенгагена в 1952 году. В 1970 году произрастало одно растение в возрасте 18 лет, максимальная высота 10,6 м, максимальный диаметр 16,0 м. В 2009 году высота 16,2 м, диаметр 55,0 см. Декоративна благодаря крупным белоокаймленным с нижней стороны листьям. В суровые зимы верхушки молодых растений повреждались морозом.

Семена липы европейской (*T. europaea* L.) были получены из Болгарии в 1964 году. В 1970 году произрастало 3 растения в возрасте 6 лет. В 2009 г. максимальная высота 19,2 м, диаметр 38,0 см, средняя высота 18,6 м, диаметр 33,4 см.

Семена липы европейской бледной (*T. europaea* 'Pallidus' Reichendb) были получены из Курники (Польша) в 1957 году. В 1970 году произрастало одно растение в возрасте 12 лет, высотой 0,75 м. В 2009 году произрастает одно растение, высотой 7,2 м, диаметром 37,0 см.

Липа европейская разрезнолистная (*T. europaea* "Laciniata") в 1970 году произрастало 1 растение в возрасте 20 лет, максимальная высота 7,0 м, диаметр 12,0 см. В 2009 году произрастает 4 растения, максимальной высотой 16,2 м, диаметром 40,0 см, средней высотой 14,2 м, диаметром 32,5 см.

В условиях Беларуси липа является высокодекоративным устойчивым растением. Для озеленения рекомендовано только 6 видов и одна форма. Европейские виды представлены в озеленении более широко, чем виды из Крыма и Кавказа.

Небольшой таксономический состав видов и форм липы как в ботаническом саду, так и в озеленении, говорит о необходимости дальнейшей интродукции видов и форм липы.

1. Соколов С. Я. Современное состояние теории акклиматизации и интродукции растений // Интродукция растений и зеленое строительство. – 1957. – № 6, вып. 5. – С. 34-42.

2. Мирошников В.С., Трулль О.А., Ермаков В.Е. и др. Справочник таксатора. – Мн.: Ураджай, 1980. – 360 с.

3. Rehder A. Manual of cultivated trees and shrubs hardy in North America. – N. Y.: Macmillan Co., 1949. – 906 p.

4. Деревья и кустарники СССР. – М., Л.: Из-во Акад. наук СССР, Т. IV, 1958. – 975 с.

Котов А.А.

ВИДЫ РОДА *TILIA* L. ЕВРОПЕЙСКОГО И СРЕДНЕАЗИАТСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В ЦЭС НАН БЕЛАРУСИ

Представлены результаты интродукции рода *Tilia* L. флоры Европы и Средней Азии в Беларуси. Приводятся таксационные показатели растений в возрастном аспекте.

Kotau A.A.

THE SPECIES GENIUS OF *TILIA* L. EUROPEAN AND MIDDLE ASIA GENESIS IN THE CBG OF THE NAS OF BELARUS

Totals introduction of genus *Tilia* L. of flora the European and Middle Asia in Belarus conditions given. A measurement taxation plants performance in age aspect.

УДК 712.253:58 (477.82)

Коцун Л.О., Коцун Б.Б., Кузьмишина І.І., Войтюк В.П., Лісовська Т.П.

Волинський національний університет імені Лесі Українки;

вул. Потапова, 9; м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43021; e-mail: irikuz61@mail.ru

ПАРК-ПАМ'ЯТКА САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «БАЙРАК» (ВОЛИНСЬКА ОБЛ.)

Зелені насадження парків-пам'яток садово-паркового мистецтва є надзвичайно динамічною структурою, яка змінюється в просторі і часі. Тому вивчення їхнього сучасного стану, удосконалення методології інвентаризації насаджень, розробка реставраційних заходів та програм по їх збереженню є важливим завданням сьогодення.

Метою нашої роботи було вивчення композиційної побудови та видового складу насаджень парку пам'ятки загальнодержавного значення «Байрак».

Методи досліджень – польові (детально-маршрутних обстежень, стаціонарний) і камеральні (обробка гербарного матеріалу).

Дендропарк «Байрак» знаходиться у смт. Рокині Луцького району на березі мальовничого ставка поруч із центральною садибою Волинського науково-виробничого об'єднання «Еліта», в минулому – державної сільськогосподарської дослідної станції. У 1974 р. за ініціативою тодішнього директора станції П.С.Теслюка розпочалась робота по створенню дендрологічного парку згідно з розробленим Волинським філіалом Гіпрограду проектом (автор – В.А. Тупіца). У 1979 р. на території дендропарку відкрито музей історії сільського господарства Волині, якому згодом присвоєно статус народного. У 1989 р. він відсвяткував своє друге народження як Міжгосподарський народний музей історії сільського господарства Волині. На території дендропарку розпочались роботи по створенню комплексу етнографічної експозиції. Нині окультурений ландшафт дендропарку гармонійно поєднується з різноманітними архітектурними пам'ятками, зібраними сюди з усієї Волині.

У 1996 році дендропарку «Байрак» надано статус парку-пам'ятки загальнодержавного значення [2].

Гідрологічні, орографічні, ґрунтово-кліматичні умови парку сприятливі для успішного росту рослин різноманітних угруповань – лісового, лучного, прибережного та болотного. Вони є добрими і задовільними не лише для місцевих, але й для багатьох інтродукованих видів з високими декоративними якостями. Рельєф території дендропарку слабо хвилястий, з крутими схилами до водойми. Хоча загалом району дослідження властиві сірі опідзолені супіщані і легкосуглинні ґрунти, в дендропарку переважають бідні на мінеральні речовини дерново-підзолисті, піщані і глинисто-піщані, а при переході до водойми - болотні та торфово-болотні ґрунти.

За особливостями побудови у парку переважає пейзажний стиль з елементами регулярного. Центральний вхід розміщено з головної вулиці смт Рокині. Основою архітектурно-планувальної композиції є кільцева алея навколо ставка, розташована у верхній частині схилу. На ній знаходяться всі оглядові точки з різними за глибиною перспективами на водойму та окраїнні ділянки парку, на мальовничі околиці. Ця алея